КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра фізичної географії та геоекології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Заступник декана
з навчальної роботи
_____
«27» серпня 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«МЕДИЧНА ГЕОГРАФІЯ ТА ЕКОЛОГІЯ ЛЮДИНИ»

для студентів

галузь знань	**10 Природничі науки**
спеціальність	**103 Науки про Землю**
освітній рівень	**бакалавр**
освітня програма	**Геоекологія та екосистемні послуги**
вид дисципліни	**вибіркова**

Форма навчання	**денна**
Навчальний рік	**2025/2026**
Семестр	**3**
Кількість кредитів ECTS	**3**
Мова викладання, навчання та оцінювання	**українська**
Форма заключного контролю	**залік**

Викладач:
Циганок Євген Юрійович, *доктор філософії зі спеціальності 106 – Географія, асистент кафедри фізичної географії та геоекології*

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____(_____) «__»___ 20__р.
(підпис, ПІБ)
на 20__/20__ н.р. _____(_____) «__»___ 20__р.
(підпис, ПІБ)

КИЇВ – 2025

Розробник: Циганок Євген Юрійович, *доктор філософії зі спеціальності 106 – Географія, асистент кафедри фізичної географії та геоекології*

ЗАТВЕРДЖЕНО
«26» серпня 2025 р.

Завідувачка кафедри фізичної географії та геоекології
_____ доц. Людмила БІЛОУС

Протокол № 1 від «26» серпня 2025 р.

Схвалено науково-методичною комісією географічного факультету

Протокол № 7 від «27» серпня 2025 року
Голова науково-методичної комісії _____ доц. Наталія КОРОГОДА
«27» серпня 2025 року

2

ВСТУП

1. Мета навчальної дисципліни – забезпечити студентам здобуття глибоких теоретичних знань і практичних умінь та навичок, що належать до сфери співробітництва з природоохорони, зокрема щодо необхідності існування людини у екологічно безпечному довкіллі та збереження генофонду людської популяції, а також для оцінки впливу соціально-демографічних процесів на життя людини; сформувати та розвинути здатність застосувати сучасні методики ведення геоекологічних досліджень із використанням комплексу міждисциплінарних даних. Основний зміст дисципліни ґрунтується на підготовці фахівців, здатних розв'язувати складні завдання та практичні проблеми, приймати відповідні аналітичні та управлінські рішення у сфері оцінки впливу на людину екологічних факторів, що дає можливість розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі маркетингу екосистемних послуг, природокористування та міжнародного геоекологічного співробітництва.

2. Попередні вимоги до успішного опанування навчальної дисципліни:

1. Вміти реагувати на актуальні проблеми народонаселення та можливі шляхи розв'язання еколого-демографічних питань, визначати екологічний ризик території та прогнозувати зміни динаміки екологічних ризиків.
2. Вміти аналізувати гіпотези походження життя і людини на Землі; види і головні правила адаптації людини до середовища існування.
3. Знати основні теоретичні положення екології людини та медичної географії, історію їх становлення, а також зв'язок з іншими географічними науками.
4. Знати головні етапи еволюції взаємин природи і людини, наслідки виробничої діяльності людини, сучасні напрями медико-географічних досліджень.
5. Володіти навичками формулювання закономірностей взаємодії людської популяції з довкіллям, його впливу на організм людини; дослідження демографічних, антропометричних, генетичних показників мінливості й адаптованості людських популяцій.

3. Анотація навчальної дисципліни. Навчальна дисципліна присвячена вивченню основних положень екології людини та медичної географії, історії їх становлення, зв'язків з іншими науками; розкриває еволюцію біосфери Землі, а також антропогенез та історію взаємин людини і довкілля; аналізує вплив на людину екологічних факторів – абіотичних, біотичних і антропогенних. Дисципліна «Медична географія та екологія людини» спрямована на поглиблення теоретичних і прикладних знань щодо взаємодії людського організму і людської популяції із середовищем мешкання у межах цілісної системи «людина – довкілля»; захворювань, зумовлених хімічним, фізичним, біологічним забрудненням довкілля; формування у студентів спеціальних професійних, соціальних та особистісних компетенцій, накопичення знань щодо можливості критичного мислення, аналізу і синтезу, здатності шукати, обробляти та аналізувати інформацію з різних джерел, здатності визначати, формулювати і розв'язувати численні проблеми у процесі застосування здобутих знань на практиці.

Окремими складовими дисципліни є вивчення: людини на рівні окремого організму і на рівні популяції; механізму адаптації людини до стресогенних чинників; еколого-демографічного стану людства; основних індикаторів медико-екологічних проблем; впливу різних галузей промисловості на здоров'я населення; важливих аспектів екологічної безпеки това-

рів народного споживання; наслідків використання генетично модифікованих продуктів харчування.

Функціональний блок дисципліни передбачає опанування такими складовими, як здатність застосовувати базові знання природничих наук та інформаційних технологій у процесі антропоекологічного моніторингу, здатність застосовувати кількісні та якісні методи дослідження впливу факторів довкілля на здоров'я людини, здатність самостійно досліджувати, аналізувати основні рівні здоров'я, оцінювати і прогнозувати за відомими критеріями наслідки забруднення урбанізованого середовища та його вплив на здоров'я населення, планувати у подальшій професійній діяльності екологічно безпечне навколишнє середовище.

4. Завдання навчальної дисципліни – у результаті опанування дисципліни студенти повинні набути такі загальні та спеціальні компетентності: здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні геофер (СК-04).

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. Автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1	***Знати:***			
1.1	Теоретико-методологічні основи екології людини і медичної географії. Історію становлення, об'єкт, і предмет дослідження. Основні завдання і функції, найважливіші аксіоми екології людини.	*лекція*	*усне опитування, бліц опитування, тести, презентації, дискурс*	*5%*
1.2	Методи дослідження екології людини та медичної географії, їхній зв'язок з іншими науками. Еволюцію біосфери і антропогенез, історію взаємин людини і довкілля.	*лекція, практичне заняття*		*5%*
1.3	Поняття індивідуального і суспільного здоров'я. Екологозалежні захворювання та їхні основні види. Механізм адаптації організму на індивідуальному і популяційному рівнях до змін умов зовнішнього середовища.	*лекція, практичне заняття*		*5%*
1.4	Основні екологозалежні захворювання. Вплив на здоров'я людини негативних змін довкілля, товарів народного споживання та продуктів харчування.	*лекція, практичне заняття*		*5%*
1.5	Вплив екологічних факторів на людину. Вплив абіотичних факторів (клімато-метеорологічних, хімічних та інших) на здоров'я людини. Вплив на людину біотичних екологічних факторів.	*лекція, практичне заняття, аналітична робота*		*5%*

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. Автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.6	Антропогенні фактори та їхній вплив на життєдіяльність людини. Основні методи контролю ступеня чистоти навколишнього середовища.	*лекція, практичне заняття*		*5%*
1.7	Роль води у житті людини. Життєво необхідні функції води, сутність проблеми забезпечення населення світу якісною питною водою, забруднення водного середовища.	*лекція*		*5%*
1.8	Вплив соціально-демографічних факторів на людину. Проблеми, спричинені демографічним вибухом і міграціями населення.	*лекція, практичне заняття, аналітична робота*		*5%*
1.9	Головні глобальні демографічні проблеми. Типи відтворення населення і «демографічні революції» людства. Першоджерело і першопричину розвитку глобальної екологічної кризи.	*лекція*		*5%*
1.10	Вплив зміни клімату на життєдіяльність і здоров'я людини. Основні заходи з адаптації до зміни клімату. Міжнародне кліматичне співробітництво і кліматичну політику.	*лекція, практичне заняття, аналітична робота*		*5%*
2.	***Уміти:***			
2.1	Розрізняти цілі та основні завдання, об'єкт і предмет дослідження екології людини та медичної географії.	*практичне заняття*	*тести, бліц опитування, виконання творчих аналітичних робіт, Case study, презентація, дискурс*	*до 30%*
2.2	Аналізувати еволюцію людини як біологічної істоти; гіпотези виникнення життя на Землі, основні етапи виникнення життя.	*практичне заняття*		
2.3	Виокремлювати зміст взаємодій у антропоекосистемах; екологозалежних захворювань та причин їхнього виникнення.	*практичне заняття*		
2.4	Розрізняти наслідки негативних змін компонентів природного середовища та їхній вплив на здоров'я людей.	*практичне заняття*		
2.5	Аналізувати можливості протидії впливу абіотичних і біотичних факторів на здоров'я людини.	*практичне заняття*		
2.6	Здійснювати оцінку масштабів впливу антропогенних факторів на здоров'я людей і ступеня чистоти	*практичне заняття*		

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. Автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
	навколишнього середовища.			
2.7	Визначати життєво необхідні функції води, роль води у житті людини та шляхи подолання дефіциту води у різних регіонах світу.	*практичне заняття, аналітична робота*		
2.8	Аналізувати проблеми забезпечення населення світу якісною питною водою, спричинені різними видами забруднення водного середовища.			
3.	***Комунікація:***			
	Вироблення у студентів практичних навичок проведення кон'юнктурного дослідження і групового вирішення актуальних завдань із застосуванням відповідних методів і прийомів отримання, зберігання й здійснення первинної обробки емпіричних даних та їхнього належного представлення за допомогою сучасних технічних засобів.	*практичне заняття, аналітична доповідь, дискусія, вирішення конкретних завдань та ситуацій*	*виконання творчих аналітичних робіт, Case study, презентація, дискурс, залік*	*до 10%*
4. Автономність та відповідальність: *продемонструвати розуміння особистої відповідальності за професійні та/або управлінські рішення при*				
Розробленні емпіричних і теоретичних пізнавальних завдань збереження цілісності людини в сучасних соціально-економічних умовах; виборі способу районування для цілей адаптації людини до стресогенних чинників на основі закономірностей пристосування людини до умов довкілля; розробленні актуальних завдань протидії впливу на організм людини фізичних, хімічних, біологічних і соціальних негативних факторів; формулюванні структури наукового дослідження і технології створення дослідницького проекту.		*практичне заняття, аналітична доповідь, дискусія, вирішення конкретних завдань*	*виконання творчих аналітичних робіт, Case study, презентації, дискурс*	*до 10%*

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни (код) / Програмні результати навчання (Р)	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	1.8	1.9	1.10	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8	3	4
ПРН10. Аналізувати склад і будову геосфер на різних просторово-часових масштабах.		+		+		+	+		+								+			
ПРН12. Знати і застосовувати теорії, парадигми, концепції та принципи в науках про Землю, відповідно до спеціалізації.					+	+		+	+						+			+		
ПРН19. Поєднувати навички самостійної та командної роботи задля отримання результату з акцентом на професійну сумлінність та відповідальність за прийняття рішень.	+				+		+		+	+	+				+	+	+			+
ПРН20. Уміти прогнозувати вплив технологічних процесів та виробництв на навколишнє середовище.			+								+	+	+			+			+	
ПРН21. Ідентифікувати геоекологічні фактори, що визначають ризики в природокористуванні.		+								+				+					+	+

7. Схема формування оцінки

Форми оцінювання студентів: Рівень досягнення всіх запланованих результатів навчання визначається за результатами усних відповідей та написання письмових контрольних робіт.

Питома вага результатів навчання у підсумковій оцінці за умови її опанування на належному рівні така:

- результати навчання – **1.1 – 1.10 (знання)** – до 5% за кожен;
- результати навчання – **2 (вміння)** – до 30%;
- результати навчання – **3 (комунікація)** – до 10%;
- результати навчання – **4 (автономність та відповідальність)** – до 10%.

7.1. Організація оцінювання:

Дисципліна передбачає 2 змістові частини. Заняття проводяться у вигляді лекційних та практичних занять.

Семестрове оцінювання: кількість балів, що студент отримує протягом семестру є сумою балів, що були отримані при оцінюванні усних відповідей під час лекційних занять, виконанні проміжних тестових завдань, практичних робіт та підсумкових контрольних робіт.

Організація оцінювання: проміжні тестування виконуються після опанування кожної теми, практичні роботи оцінюються по виконанню, відповідно до графіка їх захисту. Несвоєчасне виконання призводить до зниження оцінки на 1 бал за кожен протермінований день від встановленого дедлайну. Підсумкові контрольні роботи проводяться у письмово-усній формі.

Завершується дисципліна заліком, форма проведення — **письмово-усна**. Максимальна кількість балів, яку можна отримати під час складання заліку – 40, мінімальна – 24 (60% максимальної кількості балів, відведених на залік). Мінімальна кількість отриманих під час семестрового оцінювання балів, необхідних для допуску до заліку – 36. У разі, якщо здобувач вищої освіти отримав меншу за вказану кількість балів — отримує індивідуальні завдання з тем, які найменш ним засвоєні.

Оцінювання за формами контролю:

	Змістова частина 1		***Змістова частина 2***	
Практична робота	*„1,5" x 5* = 7,5	*„2" x 5* = 10	*„1,5" x 5* = 7,5	*„2" x 5* = 10
Усна відповідь	*„0,5 x 5* = 2,5	*„5 x 1* = 5	*„0,5 x 5* = 2,5	*„5 x 1* = 5
Проміжне тестування	*„1" x 5* = 5	*„2" x 5* = 10	*„1" x 5* = 5	*„2" x 5* = 10
Контрольна робота 1	*„3" x 1* = 3	*„5 x 1* = 5		
Контрольна робота 2			*„3" x 1* = 3	*„5" x 1* = 5
„3" **–** мінімальна/максимальна оцінка, яку може отримати студент. ***4*** **–** мінімальна/максимальна залікова кількість робіт чи завдань.				

	Змістова частина 1	Змістова частина 2	Залік	Підсумкова оцінка
Мінімум	**18**	**18**	**24**	**60**
Максимум	**30**	**30**	**40**	**100**

Загалом, формування оцінки спирається на «Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка», введеного в дію наказом № 170-32 від 11 квітня 2022 року.

7.3. Шкала відповідності

Зараховано /Passed	60-100
Не зараховано/ Fail	0-59

8. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тематичний план занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	**Пр. заняття**	**Самостійна робота**
Змістова частина 1 «Людина як біосоціальна істота у довкіллі»				
1	**Тема 1.** Теоретико-методологічні основи екології людини та медичної географії.	2	2	5
2	**Тема 2.** Еволюція людини та її взаємин із довкіллям.	2		5
3	**Тема 3.** Вплив на людину біотичних факторів довкілля.	2	2	5
4	**Тема 4.** Вплив на людину фізичних факторів довкілля.	2	2	5
5	**Тема 5.** Вплив на людину небезпечних геологічних процесів.	2	2	4
	Усього за ЗЧ 1	**10**	**8**	**24**
7	*Підсумкова контрольна робота 1*			
Змістова частина 2 «Вплив на життєдіяльність людини глобальних факторів і процесів»				
8	**Тема 6.** Вплив на людину хімічних факторів довкілля.	4	2	5
9	**Тема 7.** Вплив якості міського середовища на людину.	4		5
10	**Тема 8.** Роль води у житті людини.	2	2	5
11	**Тема 9.** Вплив соціально-демографічних факторів на людину.	4	2	5
12	**Тема 10.** Індивідуальне та суспільне здоров'я.	4		4
	Усього за ЗЧ 2	**18**	**6**	**24**
14	*Підсумкова контрольна робота 2*			
15	**ВСЬОГО**	**28**	**14**	**48**

Загальний обсяг – 90 *год*., у тому числі:

лекцій – 28 год.

практичні заняття – 14 год.

самостійна робота – 48 год.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Гавриленко О.П., **Циганок Є.Ю.** Екологія людини: навчальний посібник. Київ : ПВТП «LAT&K», 2020. 286 с.
2. Бардов В.Г. Гігієна та екологія: підручник / за ред. В.Г. Бардова. Вінниця : Нова Книга, 2006. 719 с.
3. Бірта Г.О., Бургу Ю.Г. Генно-модифіковані організми: за і проти: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 128 с.
4. Бойчук Ю.Д., Солошенко Е.М., Смоляр В.І., Циганенко О.І. Екологічні проблеми харчування людини. Київ : Око-Плюс, 2002. 92 с.
5. Гавриленко О.П. Екологія з основами геоекології: підручник. Riga : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2018. 462 с.
6. Гавриленко О.П. Геоекологія і природокористування. Київ : Видавець Бихун В.Ю., 2018. 393 с.
7. Голубець М.А. Від біосфери до соціосфери: монографія. Львів : Поллі. 251 с.
8. Гончаренко М.С., Бойчук Ю. Д. Екологія людини. Суми-Київ, 2005. 394 с.
9. Гуцуляк В. М. Медична географія: екологічний аспект : навч. посіб. Чернівці: Рута, 2008. 131 с.
10. Гуцулов В.М. Медична географія (екологічний аспект): навч. посіб. Чернівці: Рута, 1997. 72 с.
11. Даценко І.І. Гігієна та екологія людини: підручник. Львів : Афіша, 2000. 246 с.
12. Даценко І.І., Грабович Р.Д. Профілактична медицина. Загальна гігієна з основами екології: підручник. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Здоров'я, 2004. 788 с.
13. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: навч. посіб. 4-те вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2006. 319 с.
14. Димань Т.М., Барановський М.М., Білявський Г.О. Екотрофологія. Основи екологічно безпечного харчування. Київ : Лібра, 2006. 302 с.
15. Димань Т.М. Екологія людини: підручник. Київ : Академія, 2009. 376 с.
16. Димань Т.М., Мазур Т.Г. Безпека продовольчої сировини і харчових продуктів: підручник. Київ : Академія, 2011. 520 с.
17. Залеський І.І., Клименко М.О. Екологія людини: підручник. Рівне : НУВГП, 2013. 385 с.
18. Корнус О.Г., Корнус А.О., Шищук В.Д. Медична географія: методичні вказівки для виконання практичних та самостійних робіт. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2022. 32 с.
19. Корабльова А.І. Екологія: взаємовідносини людини і середовища. Донецьк : Поліграфіст, 1999. 255 с.
20. Крисаченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології: підручник. Київ : Заповіт, 1998. 688 с.
21. Нейко Є.М., Рудько Г.І., Смоляр Н.І. Медико-геоекологічний аналіз стану довкілля як інструмент оцінки та контролю здоров'я населення. Івано-Франківськ-Львів: Екор, 2001. 350 с.
22. Олійник Я.Б., Шищенко П.Г., Гавриленко О.П. Основи екології: підручник. Київ : Знання, 2012. 560 с.
23. Прибиткова І.М. Основи демографії: навч. посіб. Київ : АртТек, 1997. 256 с.
24. Протасов В.Ф. Екологія, здоров'я і охорона навколишнього середовища: навч. і довідковий посіб. 3-е вид. М.: Фінанси і статистика, 2001. 672 с.
25. Сегеда С.П. Основи антропології: навч. посіб. Київ : Либідь, 2001. 336 с.
26. Соломенко Л.І. Екологія людини: навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 120 с.
27. Фоменко Н.В. Медична географія: навч. посіб. Івано-Франківськ: Галицька Академія, 2009. 232 с.

Додаткова:

1. Мусієнко М.М., Серебряков В.В. Екологія і охорона природи. Словник-довідник. Київ : Знання, 2002. 550 с.
2. Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія: тлумачний словник. Київ : Либідь, 2004. 376 с.
3. Шищенко П.Г., Гавриленко О.П. Геоекологія: Термінологічно-тлумачний словник. Київ : ПП «ДІРЕКТ ЛАЙН», 2016. 412 с.